

БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТЕ ИЛИМИИ ТҮШҮНҮКТҮ КАЛЫПТАНДЫРУУДА ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТЕРДИ УЮШТУРУУ

Асанбаева А.К.¹, Сатындиева Б.²

*Асанбаева Айнура - окутуучу, С. Нааматов атындагы НМУ, Нарын ш.;
Сатындиева Б. - окутуучу, Терек-Суу орто менктеби, Ат-Баши району*

Аннотация Бул макалада окуу процессинде окуучулардын өз алдынча ишти аткаруусу аны менен катар илимий түшүнүктөрдү өздөштүрүүсү практикалык иштерди аткаруу менен коштолду.

Түйүндүү сөздөр: окуу процесси, өз алдынча иштер, сабак, илимий түшүнүктөр.

"Окутуу процессиндеги окуучулардын өз алдынча иши - бул мугалимдин түздөн түз катышуусуз, бирок анын тапшырмасы боюнча ал үчүн атайын бөлүнүп берилген убакта аткарылуучу иш, мында окуучулар тапшырмада коюлган максатка жетүү үчүн өздөрүнүн багытталып чымырканышкандыгын көрсөтүү жана акыл же күч аракеттеринин (же экөөнүн тең) натыйжасын тигил же бул формада туюнтуу менен сезимдүү умтулушат".

Өз алдынча аткарылуучу иштерге жетекчилик кылууда жогорку принциптердин сакталышы үчүн төмөнкү педагогикалык талаптардын аткарылышы зарыл: өз алдынча аткарылуучу иштер максаттуу мүнөзгө ээ болушу керек. Ал жумуштун максатын так аныктоо менен ишке ашырылат.

Окуучуларда ишти кызыгып, ынтызарланып аткаруу сезиминин пайда болушу белгилүү даражада суроонун туура жана так коюлушунан көз каранды. Ошондой эле бул шарттын аткарылышына окуучулардын ишти аткаруунун тартиби жана анын жыйынтыгын текшерге билүү менен тааныш болуусу зор мааниге ээ. Бул көрсөтүлгөн талапка маани бербөө окуучулардын сезимсиз иштөөсүнө, иштин максатын түшүнбөй туруп, аны аткарууга туш келди аракет жасоосуна алып келет. Ал өз учурунда убакытты текке сарп кылып, окуучунун өз алдынча иштөө жөндөмдүүлүгүн төмөндөтөт. Өз алдынча аткарылуучу иш ар бир окуучудан терең ойлонууну жана жогорку даражадагы чыгармачылык менен иштөөнү талап кылышы керек. Бирок окутуунун ар бир этабында сунуш кылынган өз алдынча аткарылуучу иштин мазмуну жана көлөмү окуучулардын күчү жеткидей болуп тандалганы дурус. Өз алдынча иштерди уюштуруу биринчи учурларда анын эң жөнөкөй элементтеринен башталышы керек. Кай бир учурда ишти аткаруунун тартиби мугалим тарабынан так көрсөтүлөт да, ошол типтеги иштер окуучуларга өз алдынча иштөөгө сунуш кылынат. Албетте, мында окуучунун өз алдынча иши жөн эле кайталанма мүнөзгө ээ, бирок ошондой болсо да, кийинки татаалыраак иштерди аткарууга, жалпы эле окуучунун өз алдынча иштөө жөндөмдүүлүгүнүн калыптанышына мындай иштердин зыяны жок го деген ойдобуз. Бирок мындай иштердин обу жок көп санда кайталанышы максатка ылайык келбейт. Окуучуларга сунуш кылынган өз алдынча иштердин улам кийинкиси алардын демилгелүүлүгүнүн жана таанып билүү жөндөмдүүлүгүнүн өсүшүнө шарт түзгөндөй болушу керек. Окуучулар берилген тапшырманы аткаруу үчүн мурунку ээ болгон теориялык жана практикалык билимин рационалдуу пайдалана алса, анда өз алдынча иштелген иш максатына жетти деп атоого болот. Тилекке каршы окуучулардын өз алдынча иштери машыгуучу көнүгүүлөр менен гана чектелип калган учурлар кездешет. Эгерде мугалим окуучулардын өз алдынча иштерин даяр үлгү боюнча аткаруучу иштер менен гана чектеп койсо, анда окуучулар эч качан өз алдынча ойлонуп, алган билимин пайдаланууга сезимдүү аракет жасашпайт.

Окутуу процессинде окуучулардын өз алдынча иштерин уюштуруу, аларга жекече жана дифференцияланган мамиле жасоо принциби менен тыгыз байланышта жүргүзүлүшү зарыл. Андай болбогон учурда айрым окуучулардын сабакка болгон активдүүлүгү кескин түрдө төмөндөп кетиши мүмкүн. Себеби берилген тапшырма окуучулардын кай бир группасы үчүн эң эле жөнөкөй, ал эми экинчи группасы үчүн татаал. Ошондуктан биринчи группасы бул тапшырманы тез эле аткарып коюшат да бош калышат, ал эми экинчи группасы терең ойлонуп жана бир канча убактысын сарпашат. Өз учурунда тапшырманы аткара албай калса, анда өз күчтөрүнө ишенбөө сезими пайда болуп, кийин андай ишке кош көңүл мамиле жасай башташат. Ошол себептен окуучулардын өз алдынча иштерин ар бир окуучуга, жок дегенде, окуучулардын ар кандай группаларына ылайыктап түзүлсө, ал иш ийгиликтүү аткарыларында шек жок.

Окуучуларга өз алдынча аткаруу үчүн сунуш кылынган тапшырмалар, алардын илимге кызыгуу сезимин пайда кылуууга багыт алууга тийиш. Бул болсо сунуш кылынган тапшырманын жаңылыгы, мазмунун өзгөчөлүгү, аны аткаруунун практикалык маанисинин терең ачылышы менен мүнөздөлөт.

Окуучуларды өз алдынча иштөөгө көнүктүрүү качан гана бул иш мугалим тарабынан окутуунун бардык этабында системалуу жана пландуу негизде өткөрүлсө, ийгиликтүү ишке ашары жогоруда белгиленди. Бирок өз алдынча аткарылуучу ишти орду менен эмес, ыгы жок пайдалана берүү, программанын аткарылышын жана окуучулардын теориялык билимин толуктоону кечендетип жиберилиши мүмкүн. Ошондуктан окутуунун кайсыл

этабында кандайча иштерди сунуш кылууга болот жана анын аткарылышы окуучулардын билим деңгээлинин өсүшүнө кандай таасири тийгизет, мына ушуну ачык- айкын билүү ар бир мугалимдин милдети болууга тийиш. Окуучулар өз алдынча аткарылуучу иштердин кайсынысын гана иштешпесин, башкаруучу роль ар дайым мугалимге таандык. Ага жетекчилик кылууну ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн мугалимде эң жогорку устаттык калыптанышы зарыл. Мугалим сабактын максатына, окуу материалынын мазмунуна жана өтүлүүчү материалдын окуу китебинде берилиш өзгөчөлүгүнө жараша окуучулардын өз алдынча аткарылуучу иштеринин тигил же бул түрүн ар кандай формада уюштура алат. Ар бир өз алдынча аткарылуучу иштин максатын, мазмунун жана көлөмүн күн мурунтан аныктап, аларды өз-өз орду боюнча топтоштурат. Тапшырмаларды түзүүдө окуучулардын өз алдынча иштөө жөндөмдүүлүгүнүн акырындап өсүш даражасы эске алынат. Ошондой эле, ар бир ишти аткаруунун алдында окуучуларга атайын көрсөтмөлөр берилет.

Окуучулардын өз алдынча иштөө жөндөмдүүлүгүн арттыруу каражаттарынын бири катары, алардын өз билимдерин текшерүүгө болгон кызыгууларын козгоо болуп эсептелет. Окуу процесси класстагы балдар көңүлдөнүү менен ой жүргүзгөндөй, өз алдынча изденгендей, себеп менен натыйжанын арасындагы байланыштарды ачууга аракеттенгендей жана туура жыйынтык, жалпылоолорду чыгара алгандай кылып уюштуруу талапка ылайык. Башкача айтканда, мугалим сабактын эффективдүүлүгүн биринчи иретте ар бир окуучунун билим алууга багытталган ишмердүүлүгүн арттыруу менен жогорула- тууга аракеттениши керек.

Ийгиликтүү окутуунун негизги шарты - бул мугалимдин сабакка тыкандык менен даярдык көрүүсү экени белгилүү. Сабактын ар бир баскычы терең ойлонуу менен түзүлүп, алдын ала чебердик менен мугалимдин жумушу толук системалан- ганда гана ойдогудай жыйынтыкка келе алабыз. Сабактарды алдын ала пландаштырууда теманын мазмунун логикалык планда бөлүштүрүүгө, өз алдынча иштөөгө, кайталоого арналган иштерди, көрсөтмө куралдарды жана ар түрдүү дидактика- лык материалдарды тандап алуу мүмкүнчүлүгү түзүлөт.

Окуучулардын өз алдынча аткарылуучу иштеринин негизги бир багыты үйгө берилген тапшырма. Үй тапшырмасы са- бакты толуктоочу жана бышыктоочу процесс болуп саналат. Анын сабактан болгон негизги айырмасы окуучулардын даяр- дануусунда өз алдынчалуулукту жана мугалимдин түздөн түз кийлигишүүсүз иш жүзүнө ашырылгандыгында. Башталгыч класстын окуучуларынын үй тапшырмасы окутуу процессинде маанилүү орунду ээлейт. Сабакта өтүлгөн билимдер менен гана чектелип калуу бул окуу ишинин алга жылуусуна терс таасирин тийгизет. Үй тапшырмасы окуучулардан өз алдынча- луулукту жана эмгекке болгон, билимге болгон ишенимди жаратат. Мугалим окуучуларга ишенип берген үй тапшырмасын окуучу ак ниеттүүлүк менен, милдетин сезип иш жүзүнө ашырат.

Үй тапшырмасын иш жүзүнө ашыруу төмөнкү шарттардан көз каранды болот:

1. Окуучунун берилген тапшырмага карата таанып билүү ишмердүүлүгүнүн калыптанышы жана ошол үй тапшырма- сынын максатын, маселесин туура түшүнүүсү. Үй тапшырмасы сабак менен түздөн-түз байланышта болуусу керек. Сабакта билимдерди механикалык жаттап алуунун эч кереги жок. Алган билимдер практика менен түздөн-түз байланышта болуусу керек.

2. Мугалимдин жана ата-энелердин түздөн-түз жетектөөсү, көзөмөлдөөсү окуучулардын үй тапшырмасына болгон милдеттүүлүгүн жогорулатат.

3. Дидактикалык принциптердин, анын ичинен жеткиримдүүлүк принциби менен ишенимдүүлүк принцибин сактап, билим берүүдө кездешкен кыйынчылыктарды жеңүү.

Үй тапшырмасы чыгармачылык мүнөзгө ээ болушу үчүн үйгө берилген тапшырма кызыктуу жана эң жөнөкөй деп аталган ыкмалар менен жүргүзүлө тургандай болуусу керек.

Окуу процессинин башка этаптарында, алсак: жаңы материалды өздөштүрүүдө, илимий түшүнүктөрдү калыптандыруу процессинде, алган билимдерин бышыктоодо, аларды практикада колдоно билүү ыкмаларына көнүктүрүү мезгилинде дагы окуучулардын өз алдынча иштерин эффективдүү уюштуруунун көптөгөн ыкмаларын, каражаттарын пайдаланууга мүмкүнчүлүктөр бар.

Өз алдынча иштерди уюштурууда айрым мугалимдер эң чоң кыйынчылыктарга дуушар болушат. Кээ бир учурларда дидактиканын негизги принцибине ылайык келбеген каталыктарга жол беришет. Ошол себептен окуучулардын өз бет алдынча иштөө жөндөмдүүлүктөрүнүн өсүшү кечендөөгө дуушар болот. Окутуунун бардык түрлөрүндөй эле окуучулардын өз алдынча аткаруучу иштеринин түрлөрүн талдоодо, көлөмүн жана мазмунун аныктоодо, ошондой эле аны уюштурууда дидактиканын негизги принцибине таянууга туура келет. Мында эң башкы нерсе аткарылуучу иштин окуучуларга жетки- ликтүүлүгү, анын системалуулугу жана удаалаштыгы. Ошондой эле теория менен практиканын байланышы, окуучунун сезимдүүлүгү жана чыгармачылык активдүүлүгү эске алынууга тийиш.

Окуучулардын өз алдынча иштерин уюшуруунун эффективдүүлүгүн жогорулатуунун жолдорунун бири, дидактикалык принциптердин бири болгон илимийлүүлүк принциби менен иш алып баруу. Тактап айтсак окуучуларды кенже мектеп жашынан эле билим берүүнүн илимийлүүлүк шарттарына көнүктүрүп баштоо керек. 2-3-класстын окуучулары үчүн «Мекен таануу» предметинде жаратылыш кубулуштарынын ар түрдүү абалдарына, заттардын бир абалдан экинчи абалга өтүү кубу- луштарына байкоо жүргүзүүгө тапшырмаларды берүү. 3-класстарда окуу программасы боюнча «Жыл мезгилдери» деген тема боюнча байкоо жүргүздүрүү үчүн тапшырма берилет. Адегенде, окуучуларга заттардын

биринчи абалдан экинчи абалга өтүү мүмкүнчүлүгүн жыл мезгилдеринин мисалында түшүндүрөбүз. Жайында аба дайыма ысык болот жана жаан жаайт. Ал эми кышында аба муздак болот да каар жаайт. Демек, температура жылуу болсо, суу суюк абалда болот, ал эми температура төмөн болсо, суу суюк абалдан катуу же муз абалга өтөт. Бул процесстердин бардыгы окуучуларга тааныш, бирок, илимий түрдө «Эмне үчүн ушундай?» - деген суроого балдар жооп бере алышпайт. Демек, окуучуларга үйгө эксперимент жүргүзүүгө карата тапшырма беребиз. Кыштын күнү - 1С төмөн болгон убакта, таза бөтөлкөгө таза суу куюп эшикке алып чыгып коюу керек. 2 сааттан кийин бөтөлкөнү акырын алып келип караган учурда суунун ордуна муз тоңуп калганын окуучулар көрүшөт. Андан кийин чоң адамдардын жардамы менен бөтөлкөнү акырын сындырып алган учурда, бөтөлкөгө куюлган суу турушу менен ошол идиштин формасында тоңуп калганына күбө болушат.

Андан кийин, ошол тоңгон музду жылуу температурадагы үйдүн ичине койгон учурда, муз кайрадан эрип, сууга айланат.

Бул байкоону жүргүзүү менен окуучулар заттардын бир абалдан экинчи абалга өтүү касиетине ээ экенин жана ошол эле учурда алардын кайра калыбына келүү мүмкүнчүлүгүнө ээ экенине ишенишет.

Мына ушундай илимий эксперименттерди башталгыч класстын окуучулары жан дилдери менен аткарышат жана алар өздөрү көптөгөн жаңы нерселерди алышат.

Окуучулар үчүн абанын, топурактын, суунун, ар түрдүү чөп өсүмдүктөрүнүн, крахмалдын, белоктун касиеттерин, алардын адам турмушу үчүн маанисин эксперименталдык байкоолор аркылуу берүү билим берүүдө белгилүү ийгиликтерге алып келерине эч шегибиз жок.

Педагогикалык байкоолор жана алардын жыйынтыгы төмөнкү сабактардан көрө алабыз:

1-сабак: Мекен таануу сабагы боюнча Ат-Башы районуна караштуу Терек-Суу орто мектебинин А.Чортеков атындагы орто мектебинин 3 «Б» классында өткөрүлгөн «Суу жана анын касиеттери» аттуу темала өткөрүлгөн ачык сабактан алынган байкоолор жана алардын жыйынтыгы. **Сабактын темасы:** «Суу жана анын касиеттери. Жаратылышта суунун айланышы»

Сабакта колдонулуучу методдор: аңгемелешүү, суроо-жооп, түшүндүрүү, көрсөтмөлүү түрдө топтоо иштөө, тажрыйба жүргүзүү.

Баалоонун усуллары: бири-бирин баалоо, топтун ишин баалоо, мугалимдин баалоосу.

Сабактын жабдылышы: сүрөттөр, балдарда суу куюлган идиш, кашык, кант, туз, глобус, муз, сүт, макалдар, проектор, түрлүү кагаздар ж.б.

Сабактын максаты	Көрсөткүчтөр
1. Окуучу суунун жашоо тиричиликтеги пайдасы жөнүндө түшүнүк алуу менен бирге анын касиеттерин жана жаратылышта суунун айланышы боюнча кеңири маалымат алат. 2. Тажрыйба жүргүзүп, китеп менен иштөө аркылуу окуучу ой жүгүртүүсүн, эске тутуусун, кабыл алуусун, байланыштуу кебин өнүктүрөт. 3. Сууга аяр мамиле жасоого, баамчыл болууга, жаратылыш менен таттуу мамиледе болууга, сууну таза сактоого тарбияланат.	- адамдын, өсүмдүктөрдүн, жан-жаныбарлардын жашоосунда суу кандай мааниге ээ экендигин түшүнсө, суунун касиеттерин айтып бере алса, жаратылышта суу кандай болуп айланарын түшүнсө; - түшүнүктөрүн өз сөзү менен байланыштуу сүйлөп айтып бере алса, өз оюн эркин билдирсе, берилген тажрыйбаларды туура жана так аткарып бере алса; - суунун жаратылыштагы маанисин сезе билсе, аны таза кармоо ден соолукка канчалык пайда экендигин түшүнсө.
Сабактын жүрүшү	Иш-аракеттер
Уюштуруу. Окуучулар менен саламдашуу. Классты сабакка даярдоо, катышууну тактоо. Жагымдуу маанай түзүү, алтын эрежени кабыл алуу.	Класс жаңы сабакка даярдалат (класстын тазалыгы каралат, көрсөтмө куралдар илинет ж.б.) Катышууну тактап, жагымдуу маанай түзүлөт (кол кар- машып алып ыр айтып бири-бирине кутман күн каалап ай- тышат): Кутман күн урматтуу агай-эжелер! Кутман күн баарыңарга!

	Кутман күн жалпыңарга! Кутман күн жана дагы! Кутман күн бүт ааламга! Кутман күн көздөрүм! Кутман күн баштарым! Кутман күн колдорум! Кутман күн досторум! Алтын эреже кабыл алынат.
Өтүлгөн теманы кайталоо. Үй тапшырманы суроо	Үйгө берилген тапшырма суралып, өтүлгөн тема кайталанат. Окуучулар Жер эне жөнүндө жаттап келген макал- лакаптарынан айтып беришет.
Жаңы теманы өтүү. Түшүндүрүү. - Суу адам баласы үчүн эң керектүү нерсе. Ал аркылуу жер жүзүндөгү бардык кыбыр эткен жан-жаныбарлар, өсүмдүктөр жашап келет. Биз эртең менен уйкудан ойгоно- рубуз менен сууга бети-колубузду жууйбуз, тамактанууга Биздин организм негизинен суудан турат. Күн сайын суу менен толуктоо үчүн чоң адамга эки литрден ашык суу ке- рек. Ал канда бар, анын жардамы менен организмден зыян- дуу заттар чыгарылат. Суусуз өсүмдүк да, жаныбарлар да жашай алышпайт. О.э. сууну электр станцияларда, өнөр жайларда, күнүмдүк керектөөлөрдө пайдаланабыз. Суусуз тиричилик жок. Баарыбыз илинген сүрөттөргө көңүл бура- лы. Бул сүрөттөрдөн эмнелерди көрүп турасыңар? - Туура балдар! Жердеги суулардын түрлөрү көп. алар жер бетинин канча бөлүгүн ээлеп турат. Кыргызстанда да Ысык-Көл, Соң-Көл, Чатыр-Көл, Нарын дарыясы сыяктуу чоң көлдөр, дарыялар бар. *Китеп менен иштөө	Түшүндүрмө мугалим тарабынан берилет. Доскага сүрөттөр илинип коюлган. Көрсөтмөлүүлүк методу колдонулат. Окуучулар да темага ылайык өз билгендери боюнча айтып беришет. Сууроолор жана аңгемелешүү методдору колдонулат. Бул окуучунун ой жүгүртүүсүн өнүктүрүп, байланыштуу сүйлөөсүнө өбөлгө болот. Окуучулар китепте берилген текстти окуп чыгышат, түшүнүктөрүн айтып беришет.
*Суу бир топ касиеттерге ээ экен. Аны биз тажрыйба жасоо менен карап көрөлү. 1-тажрыйба: Суу - түссүз. Стакандагы сууну көк, жашыл, сары, кызыл кагаздар менен салыштыруу; 2-тажрыйба: Суу - тунук. Кашыкты стакандагы сууга, анан стаканлагы сүткө салып көрсөтүү; 3-тажрыйба: Суунун даамы жок. Окуучуга сууну ичирип, андан соң шоколад, пияз желилип ляммын салыштыруу; 4-тажрыйба: Суу - эриткич. Сууга шекерди, тузду салса эрийт. *Жаратылышта суу дайыма тынымсыз айланып жүрөт: күндүн нурлары жердин бетин ысытат, жер бетиндеги суулар бууланып, асманга чыгып булутту түзөт, булуттан жамгырга же карга айланып жерге кайра кайтып келет. *Жеңижоктун «Аккан суу» ырын окуп берүү.	Төрт окуучу доскага чыгарылат. Алар тажрыйба жүргүзгөнгө жардам беришет. Тажрыйбалар аркылуу окуучулар суунун бир нече касиети бар экенин билишет жана ал боюнча кайра айтып беришет. Суунун үч абалы жөнүндө түшүндүрмө берилет. Көрсөтмөлүүлүк менен окуучуларга музду, сууну жана газ түрүн көрсөтүү менен анын үч абалда болору далилденет. Стенгазета аркылуу жаратылышта суу кандай болуп айлана- рын түшүндүрүп берүү. DVD (компьютердин) жардамы менен суунун добушу чыга- рылат жана анын коштоосунда «Аккан суу» ыры көркөм окулуп берилет.
Сабакты бышыктоо. Сууро-жооп аркылуу сабакты бышыктоо: Суу деген эмне? Жашоодогу суу кандай мааниге ээ? Сууну өнөр жайда эмне максат менен пайдаланабыз? Сууну канча абалда кездештирүүгө болот? Суу кандай касиеттерге ээ? Чайнектеги суу кайнаганда эмне болот? Эмил кудуктагы суудан 4 балык кармады. Ал дагы 2 балык кармаса канча балык болот?	Окуучулар берилген сууроолорго жооп беришет жана алар аркылуу алган билимдерин бекемдешип, өтүлгөн теманы бышыкташат.
Сабакты жыйынтыктоо. Бүгүнкү сабактын максаты кандай эле? Биз ал максаттарга жеттикпи? Бүгүнкү сабактын лидери кимдер болушту?	Баалоо иши жүргүзүлөт. Сабакка активдүү катышкан окуучуларга баалар коюлуп берилет.
Үйгө тапшырма берүү. Окуп келүү	Түшүндүрмө берилет

2-сабак: Математика сабагы боюнча Ат-Башы районуна караштуу Терек-Суу орто мектебинин А. Чортеков атындагы орто мектебинин 3 «Б» классында өткөрүлгөн «100гө чейинки жуп жана так сандар» аттуу темада өткөрүлгөн ачык сабак- тан

апынган байкоолор жаңа алардын жыйынтыгы.

Сабактын темасы: «100гө чейинки жуп жана так сандар». №335-340-мисал-маселелер

Сабакта колдонулуучу методдор: аңгемелешүү, суроо-жооп, түшүндүрүү, көрсөтмөлүү топто иштөө.

Баалоонун усулдары: бири-бирин баалоо, топтун ишин баалоо, мугалимдин баалоосу.

Сабактын жабдылышы: стиккер, бир орундуу жана эки орундуу сандар, магниттик доска, топ.

Сабактын максаты	Көрсөткүчтөр
1. 100гө чейинки жуп жана так сандар жөнүндө кеңири маалымат алат. 2. Сандарды окушат жана туура эмес салыштырылган сан- дарды тууралап жазышат, эске тутуу, кабыл алуу жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүшөт. 3. Дептерлерине таза, сулуу, элементи менен жазууга, досканы туура пайдаланууга тарбияланат, топто иштешет.	Жаңы теманы түшүнсө, жуп жана так сандарды бири- биринен айырмалай алса жана аларды туура окуй алса; Берилген сандарды туура окуй алса, сандарды салышты- рууну туура жүргүзсө, берилген тапшырмаларды туура жана так аткарса, байланыштуу сүйлөй билсе. Дептерлерине таза, сулуу, элементи менен катасыз жазса, досканы туура пайдаланса, топто, өз алдынча иштөөнүн эрежесин сактаса, бири-бирин сыйласа.
Сабактын жүрүшү	Иш-аракеттер
1. Уюштуруу. Окуучулар менен саламдашуу. Классты сабакка даярдоо, катышууну тактоо. Жагымдуу маанай түзүү, алтын эрежени кабыл алуу. Окуучуларды 2 топко бөлүп, аларга «Жуп сан» жана «Так сан» деген аттарды топторго ыйгаруу. Топторго берилүүчү упайлар тууралуу жана анын жыйынтыгы тууралуу түшүндүрмө берүү.	Класс жаңы сабакка даярдалат (класстын тазалыгы кара- лат, көрсөтмө куралдар илинет ж.б.) Катышууну тактап, жагымдуу маанай түзүлөт (окуучулар бири-бирине комплимент айтышат. Мисалы: Элиза - эл- пек, Акылай - акылдуу ж.б.). Алтын эреже кабыл алынат. Окуучулар 1 жана 2 деп саноо менен эки топко бөлүнүп отурушат. Топтун упайлары балатыга тагылуучу оюнчуктар менен эсептелинет. Кайсы топ көп оюнчук топтосо, ал топтун балатысынын чокусуна беш жылдыз тагылат.
Өтүлгөн теманы кайталоо. Үй тапшырманы текшерүү	Үйгө берилген тапшырма текшерилип, бааланат. Окуучу- лар өтүлгөн тема боюнча алган билимдерин бышыкташат. Ал үчүн карточкалардагы мисалдарды оозеки аткарышат.
Жаңы теманы өтүү. Түшүндүрүү. *Кана балдар! Биз буга чейин 10 го чейинки жуп жана так сандар жөнүндө өтүп, түшүнгөнбүз. Анда 10го чейинки так жана жуп сандардан 2 топтон 2 окуучу чыгып кластер түзүп бергиле. *Жаңы теманы түшүндүрүү. Жогорку кластерге таянып, эреже чыгарабыз. «Бирдиктери жуп болгон эки орундуу сандар жуп сандар, ал эми бир- диктери так болгон эки орундуу сандар так сандар болу- шат». Мисалы: 42 санынын бирдиги 2 жуп сан болгондуктан, бул 42 саны жуп сан болот. Ошондой эле 25 санынын бирдиги 5 так сан, демек 25 саны да так сан болот *Окуучулардын ой жүгүртүүсүн текшерүү. «Мен бир сан ойлодум, ага 7 ни кошсом 13 болуп калды. Мен кайсы санды ойлогом?» ж.б.	Түшүндүрмө мугалим тарабынан берилет. Эки топтун окуучулары чыгышып, кластер түзүшөт. Окуучуларга түшүндүрмө берилет. Аңгемелешүү жана көрсөтмөлүүлүк методдору колдонулат. Окуучулар кунт коюп угуу менен жаңы теманы түшүнүүгө аракет кылы- шат, түшүнбөгөн суроолорун беришип, ага жараша жооп алышат. Окуучулар белгисиз санды табышат. Бул оюн окуучунун ойлоо жөндөмдүүлүгүн жана тапкычтыгын өнүктүрөт.
*Китеп менен иштөө. №336 Эрежени пайдаланып сандарды эки сапка бөлүп жаз: 15, 28, 39, 42, 56, 82, 95, 99 №337. Төмөнкү жазуулардын кайсылары туура? 32>17 65>56 47>57 98>78 35<35 63=26 100<90 63<35	Эки топтон эки окуучу чыгарылат. 1 -окуучу так сандарды, 2-окуучу жуп сандарды жазышат. Окуучулардын иштери текшерилип, упай берилет. Сандардын туура жообун таап, доскага жазып беришет. Туура чыгарган топко упай берилет.
*Физминутка. «Эсине тутуп кал!» оюнун ойнотуу. №338.а) 48ден чоң 54төн кичине болгон бардык сандарды жаз. б) 87ден чоң 95тен кичине болгон бардык сандарды жаз. №339. Берилген сандарды оку. 5, 7, 15, 29, 51, 9, 47, 63, 72, 8, 81, 18, 41, 14, 92.	Оюндун шарты тааныштырылат. Партанын үстүнө буюм- дар коюлуп, окуучулар чакырылат. Коюлган ордуларын чыккан окуучу эстеп калат жана аларды өз ордуларына туура жайгаштырып берет. Туура тапкан окуучунун тобуна упай берилет. Топтордон окуучулар 1ден чыгып, сандарды жазышат. Туура жазган окуучунун командасына упай берилет. Сандарды окушат. Упай берилет.
*Кол жазмасы начар окуучулар менен иштөө	Кол жазмасы начар окуучулардын жазган иштерине көз салынып, айрым окуучуларга жардам берилет.

Сабакты бышыктоо. Окуучуларга топ ыргытуу менен суроолорду берүү аркы- луу сабакты бышыктоо. Суроолор: Сумма деген эмне? Айырма деген эмне? Бир орундуу сан- дар кайсылар? Эки орундуу сандар канча сандан түзүлөт? Эң кичине эки орундуу сан кайсы? Эң чоң эки орундуу сан кайсы? ж.б.	Окуучулар берилген суроолорго жооп беришет жана алар аркылуу алган билимдерин бекемдешип, өтүлгөн теманы бышыкташат.
Сабакты жыйынтыктоо. Бүгүнкү сабактын максаты кандай эле? Биз ал максаттарга жеттикпи? Бүгүнкү сабактын лидери кимдер болушту?	Сабак жыйынтыкталат. Окуучулар бири-бирин баалашат. Топтордун алган упайларынын санына жараша жеңүүчү топко беш жылдыз ыйгарылат. Окуучулардын баалары класстык журналга жана күндөлүктөрүнө коюлат.
Үйгө тапшырма берүү. №340-мисалды аткарып келүү.	Түшүндүрмө берилет

Илимий түшүнүктөрдүн бирдиктүү системада калыптанышы жана өнүгүшү окуучулардын жогорку сапаттагы билим- дерге, билгичтигерге жана көндүмдөргө ээ болуусун камсыз кылат. Ошону менен бирге окуучулардын аң-сезиминде мате- матикалык түшүнүктөрдү системалаштырууга өбөлгө түзөт.

Түшүнүктөрдү изилдеген жана аларды билим берүүдө системалуу пайдаланууга жетише тургандай абалга жеткирген атактуу окумуштуулар Л.С. Выгодский, Н.А. Менчинская, А.С. Рубинштейн, П.Я. Гальперин, А.В. Усова, М.И. Шардаков,

Э. Мамбетакунувдун эмгектерин атоого болот.

Түшүнүктөр жана аларды калыптандырууда кездешүүчү кыйынчылыктар жана аларды жоюудагы психологиялык жана дидактикалык принциптер жөнүндө илимий иштин жүрүшүндө, башталгыч класстын окуучулары үчүн математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруунун методикасына токтолуп, табигый түшүнүктөрдү калыптандыруу жана алардын мааниси тууралуу, мекен таануу предметинин табигый түшүнүктөрдү калыптандыруудагы ролу тууралуу айтылды. Башталгыч класстын окуучуларына табигый түшүнүктөрдү жана элестерди калыптандырууда өз алдынча иштердин мааниси тууралуу, анын ичинде үй тапшырмасынын, ага коюлуучу талаптардын негизги системасына, үйгө берилген тапшырмалардын көлөмү, окутуунун илимийлүүлүк принциби менен болгон байланышына мүнөздөмөлөр берилди.

Математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруудагы билимдердин системасын класстарга бөлүштүрүп жана ар бир класстын жаш курак өзгөчөлүгүнө жараша маселелер, мисалдар менен тактап көрсөттүк.

Аткарылган иштер билим берүүнүн сапатын оңдоого, аны мындан да өркүндөгөн система кылууда аз да болсо салы- мын кошот деген ойдобуз.

Адабияттар

1. Баранов С.М., Болотина Л. Р., Слостенин В.А. Педагогика. - М., 1987.
2. Башталгыч класстардын окуу программасы. - Б., 2000.
3. Мамбетакунув Э. Методология и качество педагогических исследований. - Б., 2006.
4. Мамбетова З., Иманалиева Ч. Мекен таануу. 3-класс. - Б., 1998.
5. Мамбетова З. Мекен таануу. 2-класс. - Б., 1998.
6. Мамбетова З. Мекен таануу. 2-класс. - Б., 2003.
7. Мамбетова З. Мекен таануу 1-класс. - Б., 1996.
8. Мамбетова З., Кененсариева Ж. Мекен таануу. 1-класс. Мугалимдер үчүн методикалык колдонмо - Б. 2001
9. Бекбоев И.Б. Ибраева Н. Математика. 3-класс. - Б., 2015.
10. Исманова Ж. Математика үчүн тесттер жана текшерүү иштери. 2-4-класстарга мугалимдер үчүн усулдук колдонмо. - Б., 2009.